

ԱԼ-ՇԱՖԻԻՆ՝ ՄՈՒՍՈՒԼՄԱՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՌԻՍՍՈՒՆՔԻ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ. ՌԻՍՈՒԼ ԱԼ-ՖԻԿՀԻ (ՍՏՄԼ AL-FIQH)
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ
Վահե Հակոբյան¹

DOI 10.46991/jos.2023.24.2.106

Մուսուլմանական իրավունքը՝ ֆիկհը, իսլամի կրոնաիրավական ոլորտն է, որը սահմանում է մուսուլմանների օրինական վարքի կանոնները, թույլատրում կամ արգելում է նրանց այս կամ այն արարքը: Ֆիկհը թարգմանաբար նշանակում է «խորը ըմբռնում», իսկ «ֆիկհ» եզրույթը հայերեն կարելի է մեկնաբանել որպես իսլամական օրենքը մեկնաբանող ու բացատրող նորմերի ժողովածու, «իսլամական իրավունք»² կամ մուսուլմանական ուսմունք վարքագծի կանոնների վերաբերյալ, այսինքն առավել լայն իմաստով՝ մուսուլմանական իրավունք³: Ֆիկհն իսլամի իրավական ոլորտն է՝ մտադրությունների էությունը ճիշտ ընկալելու մասին: Այս առումով ֆիկհ բառի օգտագործման հաստատումը կարելի է գտնել Մուհամմադ մարգարեի հետևյալ խոսքերում. «Նրան, ում Ալլահը բարին է կամենում, շնորհում է նաև կրոնի ճշմարիտ ընկալման կարողություն»⁴: Ալ-Շաֆիին զգալի ավանդ է ունեցել իսլամական իրավունքի զարգացման վրա: «Սֆյալ ալ-ֆիզհ»-ի տեսությունն առանց սկզբունքային փոփոխությունների ընդունվում է նաև ժամանակակից մուսուլմանական իրավագիտության կողմից և դիտվում է որպես ֆիկհի տեսական հիմք:

Բանալի բառեր՝ ֆիկհ, Ղուրան, Սուննա, Ահլ ալ-նայ, Ահլ ալ-հադիս, իջմա, կիյաս

Մուսուլմանական իրավունքը՝ ֆիկհը, որը սահմանում է մուսուլմանների օրինական վարքի կանոնները, բացատրում է այս

¹ Վահե Հակոբյանը ԵՊՀ Արարագիտության ամբիոնի դասախոս է: Էլ փոստ՝ vahe.hakobyan@ysu.am, ORCID 0009-0005-3244-4137

² Кирабаев Н., Политическая мысль мусульманского средневековья, М., 2005, стр. 61-62.

³ Ислам энциклопедический словарь, М., Наука, Главная редакция восточной литературы, 1991, стр. 254-259.

⁴ Аль-Бухари, Сахих Аль-Бухари, т. 4, стр. 223-224; Муслим "Сахих Муслим", Бейрут: Дар Аль Арабийя, без даты, т. 3, стр. 1061.

կամ այն արարքի թույլատրելի կամ արգելված լինելու հանգամանքը: Իսլամի համատեքստում ֆիկհ տերմինը նշանակում է իսլամական օրենքների մեկնաբանման մեկ ամբողջական հավաքածու, որոնք ուղարկված են Մուհամմադ մարգարեի հայտնությունների միջոցով և միաժամանակ արձանագրված են Ղուրանում և Սուննայում⁵:

Հողվածում վերլուծվում են մուսուլմանական իրավունքի՝ ֆիկհի ձևավորման և զարգացման հիմնական միտումները Մուհամմադ մարգարեի մահից հետո, հատկապես 7-8-րդ դարերում: Ցույց է տրվում ֆիկհի զարգացման վրա տվյալ ժամանակաշրջանի քաղաքական իրողությունների ազդեցությունը:

Մասնավորապես քննարկվում է շաֆիիական մազհաբի հիմնադիր Ալ-Շաֆիի առաջ քաշած տեսության ձևավորումն ու դրա ազդեցությունը իսլամական իրավունքի հետագա զարգացման վրա:

Օմայյանների կառավարման շրջանում՝ 7-8-րդ դարերում, սուննի ֆակիհների շրջանում ֆիկհի գիտակները սկսում են բաժանվել երկու մեծ խմբի: Արդյունքում առաջ եկան մեկը մյուսին հակադիր երկու ուղղություններ: Դրանցից մեկը ներկայացնում էին ահլ ալ-հադիսը, որոնք կենտրոնանում էին առաջին հերթին Սուննայի վրա, իսկ մյուսը՝ ասհաբ ալ-ռայը, որոնք իրավական հարցերի լուծման ժամանակ՝ Ղուրանից և Սուննայից բացի ընդունելի էին համարում նաև այլ աղբյուրների և մեթոդների կիրառումը⁶:

Գիտակների առաջին խումբն իրավական խնդիրները կարգավորելու ժամանակ չէր ընդունում սեփական կարծիքի կիրառումը՝ հիմնվելով միմիայն Ղուրանի և Սուննայի վրա: Այդ իսկ պատճառով այս խումբը շուտով ստանում է ահլ ալ-հադիս՝ հադիսի մարդիկ անվանումը: Ահլ ալ-հադիսի կենտրոնն էր Մադինան:

⁵ Al-Alwani T. J., Source Methodology in Islamic Jurisprudence, 1990, p. 6-8.

⁶ Hilal A. T., Al-Beirawi A. I., Understanding Usul Al-Fiqh, New Delhi, 2007, p. 83-86, p. 138.

Գիտականների երկրորդ խումբը լայնորեն հակված էր տրամաբանական եզրահանգումներին և իջթիհադին⁷: Իրավական ֆեթվաներ⁸ արձակելիս նրանք կիրառում էին իրենց սեփական կարծիքը: Գիտնականների այս խմբի կարծիքով Ալլահի կողմից ուղարկված բոլոր օրենքներն ունեին իրենց կոնկրետ պատճառները: Հետևաբար այն դեպքում, երբ որևէ օրենքի պատճառը հստակորեն սահմանված չէր լինում, այս գիտականները օգտագործում էին իրենց ռացիոնալ դատողությունները դրանք հայտնաբերելու համար: Ահա այս պատճառով էլ գիտականների այս խումբը ստացավ ահլ ալ-ռայ՝ կարծիքի մարդիկ անվանումը: Նրանց կենտրոնը Իրաքի Քուֆա քաղաքն էր⁹:

Ահլ ալ-հադիսի և ահլ ալ-ռայի գիտականների տարբերությունները պայմանավորված էին մի շարք սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական գործոններով, որոնք իրենց ազդեցությունն էին գործում այս դպրոցների զարգացման վրա¹⁰:

Ահլ ալ-ռայի ներկայացուցիչներն ու նրանց հակառակորդներն աստվածաբանական և իրավական հարցերում առաջին տեղում դասում էին Ղուրանը, իսկ այնուհետև՝ Սուննան: Այն դեպքերում, երբ մուսուլմանական իրավունքի այս երկու աղբյուրները կյանքի առաջադրած նոր հարցերին չէին տալիս հստակ պատասխաններ, ռացիոնալ մեթոդի հետևորդները կարծում էին, որ կարելի է տրամաբանական հետևությունների

⁷Իջթիհադի (ijtihād) էությունը կայանում էր իրավական խնդիրները լուծելու ժամանակ տրամաբանական եզրահանգումներ կատարելու մեջ: Սակայն պետք է նշել, որ իջթիհադը օրենքի ուժ էր ստանում միայն այն դեպքում, եթե այն համաձայնեցվում էր Ղուրանի և Սուննայի հետ և չէր հակասում դրանց դրույթներին: Ուսուլ ալ-ֆիկհի դասական հայեցակարգը ելնում է նրանից, որ որևէ մեկը չունի իջթիհադի իրավունք այն հարցերում, որոնք կարգավորված են Ղուրանով կամ Սուննայով:

معجم المصطلحات الإسلامية، بشار بگور، مجمع الفتح الإسلامي، دمشق - سورية، 2012م، ص. 103.

⁸Ֆեթվան (fatwa) կրոնաիրավական հարցերի շուրջ արված դատողություն է, որն արձակվում է՝ հիմնվելով Ղուրանի և Սուննայի սուրբ գրությունների վրա:

معجم المصطلحات الإسلامية، بشار بگور، مجمع الفتح الإسلامي، دمشق - سورية، 2012م، ص. 434.

⁹ Schacht J., The origins of Muhammadan jurisprudence, Oxford university press, 1979, p. 73-77.

¹⁰ Сюкияйнен Л., Мусульманское право. вопросы теории и практики, Москва, 1986, с. 31-35.

արդյունքում, հիմնվելով Սուրբ գրքում շարադրված սկզբունքների վրա, դուրս բերել նոր իրավական օրենքներ և նորմեր: Նրանք թույլատրելի էին համարում մի շարք դեպքերում Ղուրանի և հադիսների ուղիղ հասկացություններից և տառացի մեկնաբանություններից շեղվելը: Այս կերպ ահլ ալ-նայի հետևորդները՝ օգտագործելով ռացիոնալ դատողությունները, համանմանության մեթոդի՝ կիյասի միջոցով դուրս էին բերում իրավական որոշումներ: Բայց սեփական կարծիքի և ռացիոնալ դատողությունների լայն տարածումը կարող էր մուսուլմանական համայնքում առաջ բերել տարակարծություններ և հակասություններ: Հետևաբար առաջ քաշվեց այն սկզբունքը, որ կիյասը պետք է օգտագործել այն դեպքում, երբ կա բոլոր հեղինակավոր աստվածաբան-իրավագետների համաձայնությունը՝ իջման¹¹:

Ի սկզբանե ռացիոնալ մեթոդի դեմ արտահայտվեցին առավել պահպանողական և «նորարարություններին» դեմ ֆակիհները՝ ահլ ալ-հադիսի հետևորդները: Նրանք առաջ քաշեցին մի սկզբունք, ըստ որի միայն աստվածային օրենքը, այլ ոչ թե մարդկային կարծիքը կամ միտքը (բացի Սուլհամադ մարգարեի կարծիքից) կարող է կրոնաիրավական հարցերում անժխտելի ուժ ունենալ: Ամենից առաջ յուրաքանչյուր հարցի դեպքում պետք է դիմել «Ալլահի գրքին»՝ Ղուրանին, եթե այնտեղ չկա որևէ ցուցում, ապա անհրաժեշտ է դիմել Սուննային: Եթե վերջիններս սկզբում ընդունում էին միայն Ղուրանն ու Սուննան և մասամբ մերժում էին իջման ու կիյասը, ապա ժամանակի ընթացքում սկսեցին ընդունել տվյալ իրավական աղբյուրները, միայն թե չէին ընդունում դրանց

¹¹ Իջմա (ijmā') բառը արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է գալ ընդհանուր հայտարարի, նման դիրքորոշում ունենալ: Այն աստվածաբանների՝ մուջթահիդների (mujtahid) կարծիքների միասնականությունը կամ նրանց միաձայն որոշումն է ինչպես անցյալում, այնպես էլ տվյալ շրջանում տեղ գտած խնդրի լուծման վերաբերյալ:

معجم لسان العرب لابن المنصور، صفحة 681.

սահմանափակ կիրառումը, հատկապես Ղուրանի այս կամ այն հատվածների մեկնաբանման քիչ օգտագործումը, քանի որ վստահեցնում էին, որ Ղուրանը պետք է հասկանալ բառացիորեն¹²:

Դեռևս Մուհամմադ մարգարեի կենդանության օրոք հարցերը լուծվում էին անմիջականորեն մարգարեի միջոցով: Մարգարեի մահից հետո մուսուլմանական համայնքում հարցերի լուծման հիմնական աղբյուր էր հանդիսանում Ղուրանը, որը, բնականաբար, չէր կարող տալ բոլոր հարցերի պատասխանները, արդյունքում ձևավորվեց նաև Մուննան: Սակայն ժամանակի ընթացքում այդ աղբյուրները սկսեցին չբավարարել իրավական հարցերի կարգավորման գործընթացը, ինչի արդյունքում ձևավորվեց «Սօսլ ալ-ֆիզ» («Ֆիկհի հիմքերը») տեսությունը¹³:

Դասական մուսուլմանական իրավական ուսմունքը հիմնված է Ալ-Շաֆիի «Սօսլ ալ-ֆիզ»-ի տեսության վրա: «Սօսլ ալ-ֆիզ»-ը՝ որպես իրավական գիտություն իսլամում առաջացել է Աբդ ալ-Ռահման իբն Մահդիի¹⁴ մահից առաջ 813-814 թվականներին: Ասվում է, որ Ալ-Մահդիին նամակով դիմել է Ալ-Շաֆիին՝ խնդրելով նրան ստեղծել աշխատություն, որը կվերաբերեր Ղուրանի իրավական դրույթներին և կներկայացներ մարգարեի Մուննայի և Ղուրանի դրույթների համապատասխանությունը¹⁵: Ալ-Շաֆիին մշակեց իրավագիտության տեսության և մեթոդաբանության հիմքերը, ինչպես նաև առաջին անգամ առաջարկեց ֆիկհի բավականին ճշգրիտ սահմանումների և աղբյուրների համակարգ:

Վերջինիս հայացքները ամփոփված են իր «Al-Umm»

¹² Сюкияйнен Л., նշվ. աշխ, էջ 65-67.

¹³ As-Sayiss M. A., History of Islamic Jurisprudence, Dar Al-Kutub Al-ilmiyah, 1971, p. 78-82.

¹⁴ Մնվել է 135/742 թ., հադիսների գիտակ, մայիքիական մագհաբի ներկայացուցիչ, Իրաքի մայիքիական մագհաբի հիմնադիրներից մեկը:

¹⁵ Makdisi G., The Juridical Theology of Šāfi'ī, Origins and Significance of Uṣūl al-fiqh, Studia Islamica, No. 59, Maisonneuve & Larose, 1984, p. 6.

աշխատության մեջ¹⁶:

Ֆախր ալ-Դին ալ-Ռազին ասում է, որ նախքան Ալ-Շաֆիին՝ իրավագետները բախվել են “Սսմ al-fiqh”-ին առնչվող տարբեր հարցերի, սակայն չեն ունեցել համընդհանուր սկզբունքներ¹⁷, որոնցով կարելի էր առաջնորդվել: Այս ամենի բացակայության հիմքով Ալ-Շաֆիին առաջինն էր, որ կարողացել է ամբողջական դարձնել այդ ամենը¹⁸: 8-րդ դարի վերջում՝ ի պատասխան մուսուլմանական իրավունքի տեսության առջև ծառայած մարտահրավերների, Ալ-Շաֆիի տեսությունը վերամշակվեց և դարձավ գերիշխող բոլոր իրավական դպրոցներում: Համաձայն սուննիական երեք իրավագիտական դպրոցների՝ մալիքիական, շաֆիիական և հանբալիական մազհաբների, իսլամում “Սսմ al-fiqh”-ի հիմնադիրը Ալ-Շաֆիին է, բայց որոշ իրավագետներ (Աբու Յուսուֆ, Ալ-Շայբանի), որոնք հանդիսանում են հանաֆիական մազհաբի հետևորդներ, պնդում են, որ իսլամում իրավագիտության հիմքը դրել է Աբու Հանիֆան իր “Kitāb usūl al-fiqh” գրքով¹⁹:

Ինչ վերաբերում է Ալ-Շաֆիի և նրան հաջորդած իրավագետների կողմից “Սսմ al-fiqh” տերմինի կիրառմանը, ապա այդ ժամանակահատվածում սսմ («արմատ», «հիմք») տերմինը կիրառվել է նույն իմաստով, ինչ furū՝ տերմինը («ճյուղ»): Եվ եթե այս համատեքստում քննարկենք սսմ կամ սսմ al-fiqh եզրերը որպես Ալ-Շաֆիին վերագրվող գրքի վերնագիր, կարելի է հանգել այն

¹⁶ Schacht J., *The Origins Of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford University Press, 1979, p. 6-21.

¹⁷ Համընդհանուր սկզբունքների բացակայությանն անդրադարձել է Ալ-Շաֆիին՝ նշելով, որ իր ժամանակակից իրավական դպրոցների ուսմունքների տարբերակիչ առանձնահատկությունները չեն պայմանավորվում դրանք առաջնորդող իրավագետների ուսմունքներով, այլ միայն աշխարհագրական տարբերությամբ: Նա նշում է, որ մուսուլմանական աշխարհի յուրաքանչյուր «կենտրոն» (դրանց շարքին իրավագետը դասում է Բասրան, Զուֆան, Մեքքան, Մադինան, Դամասկոսը) ունի իր դպրոցը, որի հետևորդներն առաջնորդվում են իրենց «քաղաքային հեղինակության» սկզբունքներով: Steu նաև՝ Schacht J., նշվ. աշխ., էջ 8-9.

¹⁸ Makdisi G., նշվ. աշխ., էջ 10.

¹⁹ Schacht J., նշվ. աշխ., էջ 6.

եզրակացությանը, որ աշխատանքը նվիրված է Ղուրանին, Սուննային, իջմային (մուսուլման իրավագետների միաձայն որոշմանը) ու կիյասին (համանմանության սկզբունքին)՝ որպես իրավագիտության աղբյուրների կամ հիմքերի, և ոչ թե իրավագիտությանը՝ որպես ձևավորված գիտություն²⁰:

Ալ-Շաֆիի՝ Մադինայի դպրոցի ներկայացուցչի հայեցակարգը դարձավ ֆիկհի մասին պատկերացումների տրամաբանական ավարտ: “Մսն al-fiqh”-ի հայեցակարգի համաձայն Ղուրանը և Սուննան հանդիսանում են ֆիկհի գլխավոր աղբյուրները, քանի որ դրանք կա՛մ անմիջականորեն պարունակում են վարքագծի կոնկրետ կանոններ, կա՛մ նախատեսում են բանական միջոցներ՝ աստվածային հայտնությունից դրանք դուրս բերելու համար²¹:

Ալ-Շաֆիին հիմնավորեց այն եզրահանգումը, ըստ որի Մուհամմադի Սուննան հանդիսանում է ֆիկհի գլխավոր աղբյուր և չէր ընդունում դրանից շեղվող որոշումները: Նրա կարծիքով Ղուրանը և Սուննան չեն կարող հակասել միմյանց: Ավելին, Ալ-Շաֆիին ժխտում էր Մուհամմադի զինակիցների կարծիքների պարտադիր լինելը՝ չհամարելով դրանք ֆիկհի աղբյուր: Այն դեպքերում, երբ Ղուրանում և Սուննայում որևէ հարց չի գտնում իր պատասխանը, Ալ-Շաֆիին կիրառվող լրացուցիչ աղբյուր էր համարում իջման՝ մուսուլման աստվածաբան-իրավագետների միաձայն որոշումը որևէ իրավական հարցի վերաբերյալ: Իջմա բառը արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է գալ ընդհանուր հայտարարի, նույնանման դիրքորոշում ունենալ: Իջմայի պատմությունը սկիզբ է առնում Մուհամմադ մարգարեի զինակիցների կյանքի ժամանակաշրջանից, երբ նրանք մարգարեի մահից հետո համաձայնության գալու ճանապարհով լուծում էին

²⁰ Makdisi G., նշվ. աշխ. էջ 8.

²¹ Weiss B., Interpretation in Islamic Law: The Theory of Ijtihād, The American Journal of Comparative Law, Vol. 26, No. 2, [Proceedings of an International Conference on Comparative Law, Salt Lake City, Utah. February 24-25, 1977]. (Spring, 1978), p. 201.

որոշ իրավական խնդիրներ: Այսպիսի խմբային որոշումներն առավել նախընտրելի էին դառնում, քան այն որոշումները, որոնք կայացվել էին միայն մեկ զինակցի կողմից: Հենց այս ժամանակ էլ ծագեց իջմա տերմինը²²:

Ֆիկհի վերջին՝ չորրորդ հիմքը կիյասն է՝ համանմանության սկզբունքով կայացված որոշումը: Կիյասի մեթոդը ընդունվել է իսլամի հիմնական սուննիական իրավական դպրոցների կողմից՝ որպես Ղուրանից, Սուննայից և իջմայից հետո իջթիհադի չորրորդ աղբյուր: Կիյասի մեթոդի կիրառման համար կան պարտադիր նախապայմաններ. մեթոդի կիրառման պատճառը պետք է լինի հայտնի և հասկանալի, համեմատելի և համեմատվելի պետք է համարժեք լինեն միմյանց, մեթոդի հիման վրա կայացված որոշումը չպետք է հակասի Ղուրանին և Սուննային, ավելին, կարող է նաև հիմնված լինել իջմայի վրա²³: Ի տարբերություն առաջին երեք աղբյուրների՝ կիյասի հիման վրա ընդունված որոշումը չի հանդիսանում հիմնական և պարտադիր իրագործելի, այլ կրում է գուտ բացատրական բնույթ²⁴:

Այսպիսով, Ալ-Շաֆիին զգալի ավանդ է ունեցել իսլամական իրավունքի զարգացման վրա: Վերջինիս ձեռքբերումները համառոտ ներկայացնում է Ջ. Շախտը՝ առանձնացնելով դրանցից երեքը.

1. Իրավական նոր տեսության զարգացում, որը հիմնված է օրենքի երկու հիմնական աղբյուրների՝ Ղուրանի և մարգարեական ավանդույթի վրա:

2. Սուննայի և ավանդույթի ամբողջացում, ինչը հետագայում

²² Ahmed Sh., The development of Islamic Jurisprudence and Reasons for Juristic Disagreements among Schools of Law, University of South Africa, 2005, p. 23.

²³ Masri A. M., The Classical Conceptions of Treaty, Alliance And Neutrality in Sunni Islam, New Castle University Library, 1998, p. 44.

²⁴ Goldziher I., Introduction to Islamic Theology, Princeton University Press, New Jersey, 1981, p. 67-70.

դարձավ իսլամական իրավունքի դասական տեսության մաս:

3. Իսլամական օրենքի չորս աղբյուրների դասակարգում, ներառյալ իջման և կիյասը²⁵:

“Uṣūl al-fiqh”-ի տեսությունն առանց սկզբունքային փոփոխությունների ընդունվում է նաև ժամանակակից մուսուլմանական իրավագիտության կողմից և դիտվում է որպես ֆիկհի տեսական հիմք:

AL-SHAFI-THE FOUNDER OF MUSLIM LEGAL DOCTRINE. THE FORMATION OF USUL AL-FIQH

*Vahe Hakobyan*²⁶

Muslim law, fiqh, is the religious and legal sphere of Islam, which defines the rules of legal behavior of Muslims, permits or prohibits them from this or that action. Fiqh in translation means "deep understanding", and the term "fiqh" in Armenian can be interpreted as a collection of norms interpreting and explaining Islamic law, "Islamic law" or Muslim teaching on the rules of conduct, that, in a broader sense, means Muslim law. Fiqh is the legal branch of Islam about correctly understanding the nature of intentions. The confirmation of the use of the word fiqh in this sense can be found in the following words of the Prophet Muhammad: "To whom Allah wills good, He also grants the ability to understand religion in a true way." Al-Shafi'i had a significant contribution to the development of Islamic law. The theory of "Uṣūl al-fiqh" without fundamental changes is also accepted by modern Muslim jurisprudence and is considered as the theoretical foundation of fiqh.

Keywords: *Fiqh, Quran, Sunnah, Ahl Ar-Rai, Ahl AL-Hadis, Ijma, qiyas.*

---

²⁵ Makdisi G., նշվ. աշխ, էջ 12

²⁶ Vahe Hakobyan is a lecturer at the Department of Arabic Studies of the Faculty of Oriental Studies at YSU. E-mail: vahe.hakobyan@ysu.am, ORCID 0009-0005-3244-4137

АЛЬ-ШАФИ-ОСНОВАТЕЛЬ МУСУЛЬМАНСКОГО ПРАВОВОГО ДОКТРИНЫ. ФОРМИРОВАНИЕ УСУЛ АЛЬ- ФИКХ

*Ваге Акобян*²⁷

Мусульманское право, фикх, — религиозно-правовая сфера ислама, определяющая правила законного поведения мусульман, разрешающая или запрещающая им те или иные действия. Фикх в переводе означает «глубокое понимание», а термин «фикх» на армянском языке можно трактовать как совокупность норм, толкующих и объясняющих исламское право, «исламское право» или мусульманское учение о правилах поведения, то есть в более широком смысле это означает мусульманское право. Фикх – это правовая ветвь ислама, направленная на правильное понимание природы намерений. Подтверждение употребления слова фикх в этом смысле можно найти в следующих словах Пророка Мухаммеда: «Кому Аллах желает добра, тому Он также дарует способность по-настоящему понимать религию». Аш-Шафии внес значительный вклад в развитие исламского права. Теория «усуль аль-фикха» без принципиальных изменений принята и современной мусульманской юриспруденцией и рассматривается как теоретическая основа фикха.

Ключевые слова: фикх, Коран, Сунна, Ахль ар-Рай, Ахль аль-Хадис, иджма, кияс.

---

²⁷ Ваге Акобян – преподаватель кафедры Арабистики факультета Востоковедения ЕГУ. Эл. почта: vahe.hakobyan@ysu.am, ORCID 0009-0005-3244-4137

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Аль-Бухари, "Сахих Аль-Бухари", т. 4; Муслим, "Сахих Муслим" (Бейрут: Дар Аль Арабийя, без даты), т. 3.
2. Ислам энциклопедический словарь, М., "Наука", Главная редакция восточной литературы, 1991.
3. Кирабаев Н., Политическая мысль мусульманского средневековья, М., 2005.
4. Сюкияйнен Л., Мусульманское право. вопросы теории и практики, Москва, 1986.
5. Ahmed Sh., The development of Islamic Jurisprudence and Reasons for Juristic Disagreements among Schools of Law, University of South Africa, 2005.
6. Al-Alwani T. J., Source Methodology in islamic jurisprudence, 1990.
7. As-Sayiss M.A., History of Islamic Jurisprudence, Dar Al-Kutub Al-ilmiyah, 1971.
8. Goldziher I., Introduction to Islamic Theology, Princeton University Press, New Jersey, 1981.
9. Hilal A. T., Al-Beirawi A. I., Understanding Usul Al-Fiqh, New Delhi, 2007.
10. Makdisi G., The Juridical Theology of Šāfi ī, Origins and Significance of Uṣūl al-fiqh, Studia Islamica, No. 59, Maisonneuve & Larose, 1984.
11. Masri A. M., The Classical Conceptions of Treaty, Alliance and Neutrality in Sunni Islam, New Castle University Library, 1998.
12. Schacht J., The origins of Muhammadan jurisprudence, Oxford university press, 1979.
13. Weiss B., Interpretation in Islamic Law: The Theory of Ijtihād”, The American Journal of Comparative Law, Vol. 26, No. 2, [Proceedings of an International Conference on Comparative Law, Salt Lake City, Utah. February 24-25, 1977] (Spring, 1978).
14. معجم المصطلحات الإسلامية، بشّار بگور، مجمع الفتح الإسلامي، دمشق - سورية، 2012م.
15. معجم لسان العرب لابن المنصور.